

UDC | УДК : 347.233.8

Анотація: Стаття присвячена актуальним проблемам визначення особливостей захисту права дитини на користування житлом. Для визначення особливостей захисту права дитини на користування житлом запропоновано класифікацію користування житлом дитини за соціально-правовим статусом дитини, яке обумовлює її місце проживання: право користування житлом дитини, яка виховується та проживає у сім'ї; право користування житлом дитини, яка влаштована до дитячого будинку. Запропоновано способи захисту права дитини поділяти на універсальні та спеціальні. До універсальних способів віднесено судовий захист права на користування житлом, а до спеціальних способів – передачу у власність дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування житла, яке належить їй на праві користування, за заявою опікуна, піклувальника.

Ключові слова: дитина; житло; користування; способи захисту; цивільно-правовий захист.

PROTECTION OF CHILDREN RIGHTS FOR HOUSING

MOVCHAN, O.

researcher,

Kharkiv National University of Internal Affairs

Abstract

The article is devoted to actual problems of determining the characteristics of the child's right for housing. The classification of child's housing rights was conducted to determine the characteristics of child's protection according to social and legal status of the child determining its residence: child's housing rights when the child is brought up and lives in the family; child's housing rights when the child is raised in the orphanage. Methods of protection of child's rights should be divided into universal and special. Universal protection methods include such methods of protection as judicial protection of an opportunity to use housing rights. Special protection methods include transferring the ownership of the property to an orphan child and a child deprived of parental care housing which belongs to a child according to the right of usage as for the guardian (custodian) statement.

Keywords: child; housing; methods of protection; civil protection.

ЗАХИСТ ПРАВА ДИТИНИ НА КОРИСТУВАННЯ ЖИТЛОМ

О. В. МОВЧАН

здобувач, кафедра цивільного права та процесу,

Харківський національний університет внутрішніх справ

✉ зв'язок з авторами: через Редакцію

Користування житлом для дитини є необхідною умовою її існування. Залежно від соціально-правового статусу дитини (дитина, що виховується у сім'ї; дитина-сирота або позбавлена батьківського піклування) слід відокремлювати підстави користування житлом. Встановлення підстав виникнення права користування житлом має значення для відокремлення цивільно-правових механізмів захисту цього права. Необхідність визначення особливостей захисту права дитини на користування житлом, пов'язана з певними обставинами. По-перше, право користування житлом входить до складу необхідного життєвого рівня дитини, який потребує особливої охорони з боку держави та суспільства. По-друге, право дитини на користування житлом активно порушується як батьками й особами, котрі їх замінюють, так і спеціалізованими органами держави, що дбають про охорону дитинства. Про це свідчать приклади з правозастосовної практики, що наводяться нижче. Тому наявність проблематики у практичній діяльності щодо користування житлом дитиною потребує розробки дієвих механізмів захисту цього права.

В юридичній науці постійно приділяється увага проблемам визначення механізмів захисту житлових прав, зокрема до неї звертались М. К. Галянтич, А. І. Дрішлюк, Л. Г. Лічман, Є. О. Мічурін, Ю. К. Толстой, Є. О. Харитонов, Ю. С. Червоний, Д. М. Чечот, В. Ф. Чигір, О. Н. Юніна, В. Ф. Яковлев та інші науковці. Опрацьовані висновки вказаних вчених складають теоретичний базис сучасних досліджень, які оновлюються на підставі уніфікації правозастосовної практики та наукових досягнень. Одним з питань, що потребує свого вивчення є проблема захисту права дитини на користування житлом.

Мета цієї статті встановити особливості захисту прав дитини на користування житлом. Для розкриття поставленої мети необхідно насамперед визначити підстави виникнення

ЗАЩИТА ПРАВ РЕБЕНКА НА ПОЛЬЗОВАНИЕ ЖИЛЬЕМ

МОВЧАН О. В.

*соискатель,
кафедра гражданского права и процесса,
Харьковский национальный университет
внутренних дел*

Аннотация: Статья посвящена актуальным проблемам определения особенностей защиты права ребенка на пользование жильем. Для определения особенностей защиты права ребенка на пользование жильем предложено классификацию пользования жильем ребенка в соответствии с его социально-правовым статусом, который обуславливает его место жительства: право пользования жильем ребенка, который воспитывается и проживает в семье; право пользования жильем ребенка, который устроен в детский дом. Предложено способы защиты права ребенка разделять на универсальные и специальные. К универсальным способам отнесено судебную защиту права на пользование жильем, а к специальным способам – передачу в собственность ребенка-сироты и ребенка, лишеного родительской опеки жилья, принадлежащего ему на праве пользования, по заявлению опекуна, попечителя.

Ключевые слова: ребенок; жилье; пользование; способы защиты; гражданско-правовая защита.

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

правовідносин з користування дитиною житлом, оскільки від характеру цих правовідносин залежить механізм захисту суб'єктивних цивільних прав [1, с. 35].

Право дитини на користування житлом, у межах цього дослідження, класифікується за соціально-правовим статусом дитини, що обумовлює її місце проживання: 1) право дитини на користування житлом, яка проживає та виховується у сім'ї; 2) право дитини на користування житлом, яка влаштована до дитячого будинку.

Перша група дітей – це члени сім'ї власника або наймача житла, оскільки законодавством передбачено (ч. 2 ст. 64 та ч. 4 ст. 156 Житлового кодексу УРСР (далі – ЖК УРСР)) членами сім'ї власника житлового приміщення ними визнаються: дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство [2]. У члена сім'ї власника житла право на користування житлом виникає на підставі факту вселення в якості члена сім'ї (або народження дитини у власника житлового приміщення або членів його сім'ї) [3, с. 177]. Отже, право на користування житлом у дитини виникає на підставі факту народження, умови стосовно проживання та ведення спільного господарства на дитину не поширюються.

Стаття 405 ЦК України встановлює, що члени сім'ї власника житла, які проживають разом з ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону. Житлове приміщення, яке вони вправі займати, визначається його власником. Член сім'ї власника житла втрачає право на користування цим житлом у разі його відсутності без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом. Згідно з ч. 1 ст. 817 ЦК України, наймач та особи, які постійно проживають разом з ним, мають право за їх взаємною згодою та за згодою наймодавця вселити в житло інших осіб для постійного проживання у ньому [4]. Наприклад, для вселення малолітньої або неповнолітньої особи до батьків необхідна згода наймодавця. Особи, які вселилися у житло відповідно до ч. 1 ст. 817 ЦК України, набувають рівних прав з іншими особами-користувачами житла, якщо інше не було передбачено при їх вселенні. Наймач та особи, які постійно проживають разом з ним, за їх взаємною згодою можуть дозволити тимчасове проживання у помешканні іншої особи без стягнення сплати за користування житлом – тимчасових мешканців.

Діти, які виховуються у сім'ї, мають право на користування житловим приміщенням у житловому фонді соціального призначення. У ст. 20 Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» закріплено, що договір найму соціального житла – це угода, оформлена в письмовій формі, за якою одна сторона (наймодавець), передає або зобов'язується пере-

дати іншій стороні (наймачеві) житло для проживання в ньому на певний строк [5]. Відповідно до ч. 4 ст. 20 цього Закону в договорі найму соціального житла мають бути вказані особи, які проживатимуть разом із наймачем. Ці особи набувають рівних з наймачем прав та обов'язків щодо користування соціальним житлом. Наймач соціального житла вправі в установленому порядку за письмовою згодою всіх членів сім'ї, які проживають разом з ним, вселити в займане ним жиле приміщення свою дружину, своїх дітей, батьків. На вселення до батьків їх неповнолітніх дітей зазначеної згоди не потрібно.

Право дитини на користування житлом може виникнути і в тимчасовому житловому фонді, що врегульовано главою 4–1 ЖК УРСР. Житлові приміщення з фондів житла для тимчасового проживання надаються: 1) громадянам, які втратили житло внаслідок звернення стягнення на житлові приміщення, що були придбані ними за рахунок кредиту (позики) банку чи іншої особи, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного житлового приміщення; біженцям; 2) громадянам, котрі вимушені залишити житлове приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха або з інших підстав, які загрожують стану та безпеці відповідного житлового приміщення, у порядку, встановленому законом. Першочергове право на забезпечення житловим приміщенням з фондів житла для тимчасового проживання мають сім'ї з неповнолітніми дітьми, вагітні жінки, особи, які втратили працездатність, та особи пенсійного віку. Умовами надання житлового приміщення з фондів житла для тимчасового проживання є те, що для громадянина таке житло є єдиним місцем проживання, сукупний дохід громадянина недостатній для придбання або найму іншого житлового приміщення. Це житло надається на строк до одного року з можливістю продовження цього строку у разі неспроможності мешканця цього приміщення набути альтернативне місце проживання.

Наступною підставою виникнення права користування житлом дитиною, яка мешкає з батьками, є сервітут, який виникає на житло, що є власністю батьків дитини. Необхідною умовою встановлення зазначеного сервітуту є спільне проживання членів сім'ї з власником житла та ведення спільного господарства. Для дитини достатньо виявити факт біологічного споріднення або встановлен-

ня батьківських прав, оскільки самостійно вести господарство дитина не може. Право дитини на користування житлом є особистим сервітутом.

Таким чином, діти, котрі проживають та виховуються у сім'ї, мають право на користування житлом, яке включає в себе проживання у житлі, користування у ньому окремим приміщенням (кімнатою) та житлово-комунальними послугами. Права користування, пов'язані з наданням дозволу на проживання тимчасових мешканців або управління житлом, не можуть бути реалізовані дитиною до повноліття. Вказані права дитини і потребують цивільно-правового захисту при їх порушенні. Право на захист цих прав є їх складовою, оскільки право на захист є складовою будь-якого суб'єктивного права, нарівні з правом на власні дії, а також правом вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб [6, с. 94].

Судовий захист права дитини на користування житлом здійснюється в рамках цивільного судочинства, при цьому судова форма захисту порушених житлових прав (зокрема, шляхом подання позову) є найбільш ефективною [7, с. 3]. Спори, що розглядаються судом про користування дитиною житлом, відносяться до категорії житлових. Цей спосіб захисту права дитини на користування житлом відноситься до універсальних способів захисту цивільних прав та інтересів, оскільки закріплюється у ст.ст. 15 і 16 ЦК України, котрі містять перелік способів захисту, що можуть застосовуватися до будь-яких цивільних, сімейних чи житлових правовідносин.

Судова практика свідчить про розширення справ щодо намагання власника житла позбавити права користування житлом дітей, зокрема членів власної сім'ї. Так, 07.03.2013 р. Колегія суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Хмельницької області розглянувши скаргу прокурора, який діяв в інтересах захисту неповнолітніх дітей, встановила такі обставини справи. Позивач звернувся до суду з позовом в якому просив, визнати відповідача та четверо неповнолітніх дітей такими, що втратили право користування житловим приміщенням у будинку. Обґрунтування позову базувалося на тому, що відповідач (невістка) з липня 2011 р. проживала разом із дітьми за іншою адресою. Відповідач перебувала з сином позивача у фактичних шлюбних відносинах, була зареєстрована з дітьми у його домогосподарстві.

У липні 2011 р. сім'я сина розпалася та відповідач із дітьми виїхала з домогосподарства позивача, придбавши житловий будинок. За таких обставин Рішенням Новоушицького районного суду від 04.12.2012 р. позов було задоволено та визнано відповідача разом з чотирма неповнолітніми дітьми втратившими право на користування житловим будинком. В апеляційній скарзі прокурор із рішенням суду не погодився, посилався на порушення норм матеріального та процесуального законодавства, зокрема вказував, що судом не було взято до уваги той факт, що відповідач разом з дітьми та упродовж семи років проживала у спірному будинку. Також у скарзі зазначалося, що житло в якому проживала відповідач з дітьми не було її власністю, не благоустроєне, вибуття зі спірного будинку мало місце з поважних причин. Аналізуючи обставини цієї справи звернемо увагу, що при захисті права користування житлом дитини були виявлені певні факти (на які посилався прокурор у скарзі): наявність благоустрою у житлі, в якому мешкають діти, та термін фактичного користування житлом, що має значення для визначення зв'язку дитини з житлом, у якому вона мешкала. Розглядаючи справу в апеляційному порядку суд задовольнив апеляційну скаргу прокурора [8].

Для встановлення захисту права дитини на користування житлом важливо виявити та проаналізувати обставини, на які звертають увагу суди при винесенні рішення.

По-перше, при встановленні факту не проживання дітей у житлі необхідно встановити термін не проживання. Згідно з ч. 2 ст. 405 ЦК України член сім'ї власника житла втрачає право користування житлом, якщо без поважних причин не проживає рік у житлі. Доказом не проживання повинні бути акти обстеження спірного житла, які б доводили вказані обставини та надавали б можливість суду дійти висновку щодо часу не проживання там неповнолітніх дітей, а також встановлення дати початку не проживання у спірному житлі.

По-друге, необхідно виявити факт поважності чи не поважності не проживання у спірному житлі неповнолітніх дітей. Наприклад, необхідно виявити чи не створювалися штучні умови за яких дитина не може проживати у житлі.

По-третє, при винесенні рішення щодо визнання втрати дитиною права користування житлом

суд повинен враховувати вимогу ч. 4 ст. 29 ЦК України, відповідно до якої місцем проживання фізичної особи, котра не досягла десяти років, є місце проживання її батьків або одного з них, з ким вона проживає. Тому важливо встановити факт проживання дитиною з одним з батьків, а також наявність або відсутність добровільної угоди між батьками про місце проживання дитини.

Встановлення вказаних фактів є гарантією повноти розгляду справи з позбавлення дитини права користування житлом.

Щодо захисту прав на користування житлом другої групи дітей, тобто дітей, які влаштовані до дитячого будинку, слід зазначити таке. Згідно з ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» місцем проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є місцезнаходження закладу для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, жила приміщення дитячого будинку сімейного типу, прийомної сім'ї, опікунів або піклувальників, житло, в якому дитина проживає, інше житло. Служба у справах дітей з моменту виявлення дитини без батьківського піклування встановлює майно та житло яке є у дитини, зокрема право користування житлом [9]. Відповідно до п. 62 Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» № 866 від 24.09.08 р. якщо право користування житлом є тільки у дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, за клопотанням служби у справах дітей за місцем її походження або проживання за заявою опікуна, піклувальника районна, районна у м. Києві та Севастополі держадміністрація, виконавчий орган міської, районної у місті ради за місцем знаходження житла вживає заходів для передачі його у власність дитини. Аналізуючи цю норму можна стверджувати, що одним із засобів захисту права дитини на житло є передача у власність дитини житла, яке належить їй на праві користування. Вказаний спосіб захисту права дитини на житло може бути визначений як спеціальний, оскільки має особливий характер та його не передбачено ст.ст. 15, 16 ЦК України.

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального

захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» за дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також особами з їх числа зберігається право на житло, в якому вони проживали з батьками, рідними до встановлення опіки, піклування, влаштування у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. З цієї норми випливає, що, у разі передачі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку чи піклування, влаштування до будинків дитини, дитячих будинків, шкіл-інтернатів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей жиле приміщення, в якому вони проживали (право користування), зберігається за дітьми протягом усього часу перебування їх в цих закладах, у опікунів чи піклувальників, дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей незалежно від того, чи проживають у жилому приміщенні, з якого вибули діти, інші члени сім'ї.

Необхідність додаткових механізмів захисту права на користування житлом вказаної категорії дітей цілком базується на вимогах закону. Так, відповідно до ст. 25 Закону України «Про охорону дитинства» діти, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави. Звернемо увагу, що законодавець використовує термін «особливий захист». Вказаний захист охоплює певні права дитини, зокрема ст. 3 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» закріплює, що основними засадами державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа є захист майнових, житлових та інших прав і інтересів таких дітей. Згідно зі ст. 4 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» заходи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа гарантуються, забезпечуються та охороняються державою.

Окремо слід звернути увагу, що суб'єктом захисту дитини-сироти повинен виступати піклувальник.

Так, згідно ст. 69 Цивільного кодексу України піклувальник зобов'язаний вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного. Отже, захист дитини-сироти є обов'язком піклувальника. Захист права дитини може здійснювати й органи прокуратури, що випливає зі ст. 36–1 Закону України «Про прокуратуру». Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом. Підставою представництва в суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження. Наявність таких підстав має бути підтверджена прокурором шляхом надання суду відповідних доказів. Отже, захист права дитини на користування житлом може здійснюватися батьками або особами, що їх замінюють, службою у справах дітей, прокурором.

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки. Захист права дитини на користування житлом залежно від її соціально-правового статусу поділяється на дві групи: захист права користування житлом дитини, яка проживає та виховується у сім'ї та захист права користування житлом дитини, яка влаштована до дитячого будинку. Потребують цивільно-правового захисту при їх порушенні права дитини на проживання у житлі, користування у ньому окремим приміщенням (кімнатою) та житлово-комунальними послугами. Способи захисту права дитини слід поділяти на універсальні та спеціальні. До універсальних способів слід віднести судовий захист права на користування житлом. До спеціальних способів можна віднести передачу у власність дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування житла, яке належить їй на праві користування, за заявою опікуна, піклувальника.

Перспективними у подальшому є наукові дослідження питань, пов'язаних із захистом права дитини користування житлом, що надасть можливість сформулювати нову регламентацію гарантій житлових прав дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні / І. О. Дзера. – К., 2001. – 255 с.
2. Житловий кодекс УРСР : Закон України № 5464-Х від 30.06.1983 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
3. Лічман Л.Г. Судовий захист конституційного права на житло при розгляді справ про визнання права користування житловими приміщеннями // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Одеса, 1997. – С. 173–178.
4. Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Про житловий фонд соціального призначення : Закон України № 3334-IV від 12.01.2006 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3334-15>
6. Цивільне право України / Ю.В. Білоус, С.В. Лозінська, С.Д. Русу [та ін.] ; за ред. Р.О. Стефанчука. – К. : Наук. думка; Прецедент, 2004. – 448 с.
7. Кройтор В.А. Защита прав и интересов в суде. – Харьков : Эспада, 2003. – 518 с.
8. Рішення Колегії суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Хмельницької області за справою № 2212/1512/2012, від 07.03.2013 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30368844>
9. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закону України № 2342-IV від 13.01.2005 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>